

FORUM

Wat verhult een onthullende machtsanalyse? Over het goede leven en rechtvaardigheid binnen een politieke ecologie

Stijn Neuteleers

In hun bijdragen maken zowel Pascal Debruyne (Oikos 41) als Dries Lesage (Oikos 40) een machtsanalyse van het milieudebat. Een dergelijke machtsanalyse leert ons dat de zogenaamde maatschappelijke consensus over bepaalde milieuproblemen veeleer de bestaande machtverhoudingen weerspiegelt. Beiden pleiten daarom voor de vorming van een tegenhegemonisch discours om het debat te verbreden. De nadruk op machtsverschillen lijkt echter de onderliggende discussie over waarden te verhullen. Een benadering die vertrekt van de fundamentele politieke waarden – gelijkheid en vrijheid – biedt mogelijkheden om de politieke ecologie meer inhoudelijke grondslag te geven en te positioneren in het politiek-filosofische debat.

Volgens Pascal Debruyne (Oikos 41) is het problematisch om een klimaatpolitiek enkel te baseren op wetenschappelijk onderzoek. In dat geval bepaalt de wetenschap immers de politieke doelen en de taak van de politiek wordt daardoor beperkt tot beslissingen over hoe men die doelen moet realiseren. Een ecologische politiek wordt daarbij gelijkgesteld aan het uitvoeren van de 'wetenschappelijke consensus'. Dit is volgens Debruyne onterecht en dit kunnen we inzien als we rekening houden met 'macht' in de analyse van het politieke proces. Als men 'macht' als uitgangspunt neemt, dan wordt het mogelijk om de zogenaamde consensus te zien als een weerspiegeling van de bestaande machtsverhoudingen, van een bestaande 'hegemonie'. Debruyne concludeert dat het de taak van de politieke ecologie is om hiertegen een contrahegemonie uit te bouwen. Ecologische vraagstukken zijn onvermijdelijk ook machtsvraagstukken.

Debruyne schuift 'macht' naar voren als centraal concept omdat hierdoor duidelijk wordt dat een bepaalde consensus niet zozeer een consensus is, maar veeleer de visie weerspiegelt van de sterkste partijen in het debat. Als men zich hiervan bewust is, dan kan men het debat openen voor alternatieve visies. De benadering van Debruyne sluit voor een groot deel aan bij het pleidooi van Dries Lesage (Oikos 40). De ecologische beweging moet volgens Lesage een tegenhegemonie uitbouwen tegen het

hegemonische gematigde milieudiscours om zo de 'bakens in het debat te verzetten'.

De analyses van Debruyne en Lesage vallen niet volledig samen, maar hanteren een gelijkaardig conceptueel kader: ze zijn namelijk allebei opgebouwd vanuit het perspectief van het concept macht, met daarbij specifieke aandacht voor de idee van hegemonie. De meerwaarde van dergelijke analyses is dat ze de vanzelfsprekendheid en verhullende werking van een bestaande *common sense* doorbreken en op die manier de bestaande verschillen in het debat onthullen waardoor er een echt debat kan plaatsvinden. Dergelijke analyses kunnen dan ook leiden tot concrete strategische aanbevelingen, zoals bijvoorbeeld Lesages afwijzing van een kartel tussen rood en groen.

De vraag die bij mij opkomt bij dergelijke benaderingen is of we niet een stap verder moeten denken, of sterker geformuleerd: of dergelijke machtsanalyses niet zelf iets verhullen. Het bestaande maatschappelijke discours bestempelen als hegemonisch is namelijk niet het voorrecht van een ecologische beweging. Elke strekking die moeilijk ingang vindt in het maatschappelijke debat, kan de heersende visies bestempelen als hegemonisch. In Vlaanderen zijn er bijvoorbeeld spelers aan de rechterzijde van het politieke spectrum die stellen dat de media hun visie bewust negeren vanuit een 'politiek correcte' hegemonie. Hun strategie zal de volgende zijn: een tegenhegemonie vormen, zowel binnen als buiten het parlement.

Welke inhoud willen beide auteurs geven aan een politieke ecologie? Debruyne lijkt te pleiten voor meer democratie. Hij reageert tegen een ecologische politiek die gereduceerd wordt tot een efficiënte implementatie van wetenschappelijke aanbevelingen omdat een dergelijke politiek de onderliggende verschillen verhult. Een politieke ecologie plaatst daarom 'strijd' en 'radicale democratie' centraal. Het pleidooi voor meer debat lijkt mij weinig controversieel, maar welke richting moeten ecologen kiezen in dat debat? De term tegenhegemonie lijkt te suggereren dat ze vooral tegen de hegemonie is, maar ook dit geeft geen inhoudelijke richting aan. Lesage stelt het volgende: "De groene tegenhegemonische beweging heeft alvast het voordeel dat ze de ecologische realiteit mee heeft. Wetenschappelijke feiten kunnen voor de ecologische beweging als hefboom dienen om de barsten in de hegemonie

Een benadering die focust op macht, ziet wel in dat debat en verschil cruciale politieke elementen zijn, maar kan geen inhoudelijke richtlijnen geven aan een politieke ecologie.

te vergroten" (p. 34). Lesage lijkt de wetenschappelijke consensus als een mogelijk uitgangspunt te zien, maar verzet zich wel tegen de (hegemonische) interpretatie van die consensus door het gematigde milieudiscours. Debruyne staat kritisch tegenover de 'wetenschappelijk klimaatsconsensus', maar lijkt zich daarbij toch ook vooral te verzetten tegen één interpretatie. Hij stelt dat een wetenschappelijke klimaatsconsensus "zich onvermijdelijk mengt met een technologisch

optimisme. (...) De vraag die ons rest is of deze ecologische politiek op basis van een wetenschappelijke consensus een voldoende basis voor een politieke ecologie vormt?" (p. 50). Beiden lijken enigszins te worstelen met de plaats van wetenschappelijke gegevens binnen een ecologische politiek. Enerzijds vervullen dergelijke gegevens een belangrijke rol voor een ecologische politiek en wil men ze naar voren schuiven in het maatschappelijke debat, maar anderzijds kunnen ze op een andere manier geïnterpreteerd worden en dreigen ze het maatschappelijke debat te beperken door hun objectieve uitstraling.

De politieke ecologie vereenzelvigen met een wetenschappelijke consensus lijkt mij inderdaad problematisch. Hierna komt echter de volgende vraag: wat is dan de inhoud van een politieke ecologie? Analyses rond macht of hegemonie hebben op

deze vraag geen antwoord. In het beste geval kunnen ze ons aanwijzingen geven wat politieke ecologie *niet* is – bijvoorbeeld het implementeren van een wetenschappelijke klimaatsconsensus. Een benadering die focust op macht, ziet wel in dat debat en verschil cruciale politieke elementen zijn, maar kan geen inhoudelijke richtlijnen geven aan een politieke ecologie.

Een machtsanalyse lijkt conflict te reduceren tot machtsongelijkheden. Vanuit een dergelijke analyse is de voorspelling dat het conflict zal uitmonden in een oplossing die het belang van de sterkste partij weerspiegelt. Conflicten weerspiegelen echter niet alleen machtsverschillen, maar evenzeer waardeverschillen. Een conflict over een verdeling van emissierechten weerspiegelt bijvoorbeeld niet alleen een machtsstrijd tussen actoren die hun eigenbelang trachten te maximaliseren, maar volgt ook uit verschillende visies over wat bijvoorbeeld een rechtvaardige verdeling ervan inhoudt, los van het eigenbelang. Men kan bijvoorbeeld pleiten om de uitstoot in het verleden in rekening te brengen ('de vervuiler betaalt'), of om iedere aardbewoner vandaag een gelijk emissierecht te geven (egalitarisme), of om een verdeling te realiseren die het maximale geluk voor iedereen realiseert (utilitarisme), of ... Daarmee raak ik de kern aan van wat een machtsanalyse niet kan vatten, namelijk de onderliggende ethische discussie. Daarom moet er naast een politiek-wetenschappelijke beschrijving ook voldoende ruimte zijn voor een normatieve politiek-filosofische reflectie. Een dergelijke reflectie maakt het mogelijk om cruciale onderscheidingen aan te brengen zoals deze tussen een opvatting van het goede leven enerzijds en rechtvaardigheid anderzijds.

Iedereen heeft een opvatting van het goede leven, namelijk: wat maakt het leven waardevol, wat is belangrijk om gelukkig te worden? Iedereen wil zijn opvatting van het goede leven zoveel mogelijk realiseren. Mensen hebben echter verschillende opvattingen over wat belangrijk is om het goede leven te realiseren. Een rechtvaardige samenleving probeert om te gaan met een dergelijk waardepluralisme; ze wil iedereen een zo groot mogelijke kans geven om zijn of haar opvatting van het goede leven te realiseren. Er is bijgevolg een belangrijk politiek onderscheid tussen opvattingen van het goede leven en rechtvaardigheid. Er is enerzijds een pluralisme aan omvattende doctrines van het goede leven. Door dit pluralisme kan een politieke ecologie er niet uit bestaan om 'de' visie van het goede leven te realiseren – dit kan in een pluralistische samenleving enkel door repressie, door een bepaalde visie op te leggen aan anderen. Anderzijds is er rechtvaardigheid: met welke samenlevingsvorm kunnen we de verschillende visies van het goede een gelijke kans geven om zichzelf te realiseren. Deze beide elementen komen wel aan bod bij Debruyne en Lesage, maar men slaagt er niet in om ze van elkaar te onderscheiden omdat ze allebei geïnterpreteerd worden als een machtsconflict.

Als we dergelijk onderscheid wel maken, laat dit toe na te denken over de term 'politieke' binnen 'politieke ecologie'. Op basis van het gemaakte onderscheid tussen een omvattende doctrine enerzijds en rechtvaardigheid anderzijds, kan men dat 'politieke' op twee manieren interpreteren. Ten eerste kan men de politieke ecologie zien als een beweging die probeert mensen te overtuigen van een ecologische of groene opvatting van het goede leven. In dat geval is het 'politieke' de plaats waar men mensen overtuigt, namelijk de politieke strijdarena waar men macht verzamelt rond de eigen groene opvatting van het goede. In dit geval is de groene opvatting echter slechts één opvatting naast alle anderen; er is immers sprake van pluralisme. De aanhangers van een dergelijke opvatting zijn er natuurlijk van overtuigd dat hun opvatting de enige juiste is, maar dat zijn per definitie ook de aanhangers van andere opvattingen. Men kan echter, ten tweede, het 'politieke' van politieke ecologie ook zien

als iets dat de strijd tussen de verschillende omvattende doctrines overstijgt, namelijk als de invulling van wat een rechtvaardige samenleving is. Rechtvaardigheid gaat over de verhoudingen tussen mensen; het kader waarbinnen de onderlinge interacties plaatsvinden, moet een fair kader zijn dat mensen respecteert als vrije en gelijke burgers. Een rechtvaardige structuur streeft ernaar elke redelijke omvattende doctrine van het goede een gelijke kans te geven om zichzelf te realiseren. Dit vraagt om een reflectie over gelijkheid en vrijheid. Als politieke ecologie ook 'politiek' in deze tweede betekenis wil zijn, namelijk verwijzend naar de inhoud van rechtvaardigheid, dan zal zij moeten nadenken over wat de ecologische problematiek verandert aan de betekenis van deze centrale politiek-filosofische concepten en in dit geval zal zij moeten ingaan op het al eeuwenoude debat over deze concepten.

Analyses van macht en hegemonie maken duidelijk wat de problemen zijn met hegemonische visies, namelijk het hegemonische karakter ervan. Dergelijke analyses zijn zonder twijfel waardevol, maar kunnen op zichzelf moeilijk een inhoudelijke grondslag geven aan een ecologische of groene beweging. Ecologen proberen die inhoudelijke grondslag vaak op twee manieren te construeren en beide manieren zijn volgens mij problematisch. Ten eerste probeert men een politieke ecologie enkel en alleen te baseren op wetenschappelijke gegevens. Dit is de benadering waartegen Debruyne reageert. Ten tweede probeert men de eigen visie van het goede als superieur naar voren te schuiven en beschouwt men de politieke ecologie als de beweging die de groene visie van het goede vanuit de politiek moet bewerkstelligen. Ecologen lijken vaak moeite te hebben met de idee van pluralisme, namelijk dat andere mensen er een andere visie over het goede leven op na kunnen houden. Als men moeilijk kan denken dat de andere anders nadenkt over het goede leven, dan staat men niet ver meer van een moralistische toon. Om zichzelf te kunnen manifesteren als een zelfstandige politieke theorie zal de politieke ecologie een eigen betekenis moeten geven aan het concept rechtvaardigheid. Hiervoor zullen ecologen moeten participeren aan het bestaande politiek-filosofische debat over vrijheid, gelijkheid en gemeenschap, zonder zich daar boven te plaatsen op basis van een superieure visie van het goede of een wetenschappelijke analyse.

BIO

Stijn Neuteleers is als Aspirant van het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek – Vlaanderen verbonden aan het Centrum voor Ethiek, Sociale en Politieke Filosofie van de K.U.Leuven.

Als politieke ecologie ook 'politiek' in deze tweede betekenis wil zijn, namelijk verwijzend naar de inhoud van rechtvaardigheid, dan zal zij moeten nadenken over wat de ecologische problematiek verandert aan de betekenis van deze centrale politiek-filosofische concepten.
